

فصلنامه تخصصی علوم سیاسی

سال چهاردهم، شماره چهل و سوم، تابستان ۱۳۹۷

تاریخ دریافت: ۹۷/۰۲/۲۴

تاریخ تصویب: ۹۷/۰۵/۱۹

صفحات: ۲۱۷-۱۹۳

تاثیر حکمرانی خوب در رعایت حقوق بشر

سیدزین العابدین موسوی

دانشجوی دکتری تخصصی، گروه حقوق بین‌الملل، واحد امارات، دانشگاه آزاد اسلامی، دبئی، امارات متحده عربی.

حسین آقای جنت مکان*

دانشیار گروه حقوق دانشگاه شهید چمران، اهواز، ایران.

نورمحمد نوروزی

استادیار، گروه حقوق، دانشگاه شهید چمران، اهواز، ایران.

چکیده

افکار عمومی مسئولیت دولت‌ها را در مطالبات حقوق بشری افزایش داده است. در تعقیب حقوق بشر، اراده‌ای بین‌المللی در حال شکل‌گیری می‌باشد به همین دلیل موضوع حقوق بشر و حکمرانی خوب در دستور کار نهادهای بین‌المللی قرار گرفته که منجر به صدور اسناد بین‌المللی فراوان گردیده است. مجموع این تحولات توقعات اداره مطلوب امور جامعه را گسترش داده و راه تضمین و رعایت حقوق بشر را در نوعی از حکمرانی می‌بیند که به «حکمرانی خوب» تغییر مفهوم داده است. حکمرانی خوب شکل آرمانی حکمرانی است که اداره امور عمومی را بر پایه شاخص‌هایی چون مسئولیت‌پذیری، حکومت قانون، پاسخگویی، کارآمدی دولت، مبارزه با فساد، عدالت محوری و حق اظهارنظر اجرا نموده و حقوق بشر را تضمین می‌نماید. نگارنده در صدد است که رعایت و تضمین حقوق بشر جز در سایه حکمرانی خوب امکان‌پذیر نمی‌باشد اجرای حقوق بشر متضمن اجرای شاخص‌های حقوق بشری است که دستیابی به آن‌ها حکمرانی خوب را محقق ساخته و اجرای حقوق بشر را تضمین می‌نماید.

واژگان کلیدی: اسناد بین‌المللی، حقوق بشر، حکمرانی خوب، دولت، حاکمیت.

---

* نویسنده مسئول، ایمیل: Hussein_ghaei@yahoo.com

مقدمه

مدتهاست که ندای جهانی شدن به گوش می‌رسد هر کس از جهانی شدن اهداف خاص خود را دارد اما آنچه مهم است جامعه بین‌المللی و افراد انسانی هستند که بعد از قرن‌ها و کشمکش بر روی مرزها و دیوارها اکنون به جایی رسیده‌اند که به معنای واقعی کلمه در کنار هم بوده و با همکاری و مساعدت به همدیگر به ندای انسانی همدیگر پاسخ دهند. هدف از جهانی شدن را بهبود روابط حقوق بشری در سایه تحدید قدرت حکومت‌ها می‌دانند و همواره به دنبال نسخه‌ای از حکمرانی هستند که حقوق بشر را در ابعاد محلی و ملی و بین‌المللی رعایت و اجرای آن را تضمین نماید. هدفی که تا قبل از طرح این موضوع حکومت‌ها بدلیل شیرینی قدرت هیچ علاقه‌ای به آن نداشتند. ولی به نظر می‌رسد فشار افکار عمومی آن را به آن‌ها تحمیل نموده است به هر حال حکمرانی خوب منوط به رعایت یکسری شاخص‌هاست اما در معرفی شاخص‌ها آنچه که نهادهای بین‌المللی از حکمرانی خوب تعریف کرده‌اند در این تحقیق گفته می‌شود که تدوین و تبیین و اجرای حقوق بشر در گرو باور و ایجاد مدل حکومتی حکمرانی خوب است روش این تحقیق روش تحلیلی توصیفی مبتنی بر اسناد است که از تجربیات و اطلاعات علمی در زمینه‌های علم حقوق و سیاست که با این موضوع مرتبط باشند استفاده می‌گردد فرضیه این است که اجرای حقوق بشر مستلزم وجود قدرتی بی‌چون و چراست که در اجرای عدالت اسیر فساد ناشی از قدرت نگردد تا حقوق بشر به معنای واقعی خود ببار بنشیند اندیشمندان، این قدرت مشروع را حکمرانی خوب می‌دانند. در این مقاله از منابع معتبر کتب و مقالات و اسناد بین‌المللی استفاده شده است.

مبحث اول حکمرانی خوب

۱- مفهوم و چرایی حکمرانی خوب

اندیشه حکمرانی خوب، آنگاه مطرح شد که دنیا در چنبره‌ی حکومت‌های نامطلوب و بد قرار داشت. انواع حکومت‌های فاسد و تمامیت‌خواه، عرصه را بر جوامع انسانی، به تنگ آورده بودند. شاید بتوان مهمترین مأموریت حکومت را، به هر ترتیب ایجاد نظم دانست و مخالفین وجود حکومت را، مخالفین نظم و انضباط اجتماعی و فردی تلقی کرد. این نوع از حکمرانی از دهه ۱۹۸۰ به بعد در ادبیات توسعه مطرح شده بانک جهانی مفهوم حکمرانی خوب را برای نخستین

بار مطرح کرد. گفته شده بود که بحران اقتصادی در واقع ناشی از حکمرانی نامطلوب و بد است و یکی از مشخصه‌های حکمرانی بد، عدم توجه به مدیریت مبتنی بر شفافیت ذکر شده است. ظاهراً یک بررسی، در اجرای سیاست‌های اقتصادی در کشورهای آفریقایی، به دلیل ضعف در احترام به حقوق بشر، این نتیجه را داد که دولت‌های نامطلوب، واجد شرایط توسعه اقتصادی نیستند و نمی‌توانند توصیه‌های بانک را انجام دهند، و در واقع اجرای سیاست‌های تعدیل که نظریه بانک جهانی بود به دولت‌هایی نیاز داشت که در اجرای سیاست‌های بانک جهانی توانمند باشند. از نظر بانک جهانی، حکمرانی عبارت است از: فرآیند و نهادهایی که از طریق آن‌ها تصمیمات اخذ و اختیارات در یک کشور اعمال می‌شود. (۴۰: Mette Kjaer, ۱۹۹۹) احمد میدری از محققین حکمرانی خوب، در پژوهشی کوشید روند شکل‌گیری نظریه حکمرانی خوب را بررسی کند او معتقد است که دو نظریه دولت حداقلی و دولت حداکثری و عدم توفیق این نظریات سبب خلق نظریه حاکمیت مطلوب شده است (میدری، ۱۳۸۳: ۳۴) حکمرانی خوب سنتزی است که از چالش میان حاکمیت دولت و جهانی شدن حقوق بشر حاصل شده است (نقیبی مفرد، ۱۳۸۹: ۲۹۹) انستیتو حکمرانی اوتاوا در تعریف حکمرانی مطلوب گفته است حکمرانی مطلوب ترکیبی است از سنت‌ها، نهادها و فرآیندهایی که تعیین می‌کند چگونه قدرت باید اعمال شود؟ چگونه شهروندان حق مشارکت و اعتراض دارند؟ و چگونه تصمیمات در زمینه مباحث عمومی اتخاذ می‌گردد. (میدری، ۱۳۸۵: ۲۶۰-۲۸۴) بر اساس تعریف برنامه عمران ملل متحد، حاکمیت مطلوب؛ عبارت است از مدیریت امور عمومی براساس حاکمیت قانون، دستگاه قضایی کارآمد و عادلانه و مشارکت گسترده مردم در فرآیند حکومتداری. به عبارت دیگر هر اندازه حاکمیت قانون بیشتر و دستگاه قضایی کارآمدتر و عادلانه‌تر و میزان مشارکت در یک کشور بیشتر باشد حکمرانی در آن کشور خوبتر است (میدری، ۱۳۸۳: ۲۵۸). در تعریفی از سازمان بین‌المللی یونسکو در سال ۲۰۰۲ حاکمیت مطلوب به معنای ساز و کارها و فرآیندها و نهادهایی است که به واسطه آن‌ها شهروندان، گروه‌ها و نهادهای مدنی، منافع مدنی خود را دنبال می‌کنند و حقوق قانونی خود را به اجرا در می‌آورند و تعهدات شان را برآورده می‌سازند (برادران شرکاء، ۱۳۸۷: ۳۶۴).

۲- حکمرانی خوب از دیدگاه نهادهای بین‌المللی

بر اساس سندی که بانک جهانی در سال ۲۰۰۶ توسط کافمن، کری و ماسترازی انتشار داد، حکمرانی خوب دارای شش شاخص است: پاسخگویی، ثبات سیاسی، اثربخشی دولت، کیفیت قوانین و مقررات، حاکمیت قانون، و کنترل فساد. (۱۱، ۲۰۰۸ Christiane Arndt)

بر اساس اعلام بانک جهانی، هر قدر کشوری به این شاخص‌ها نزدیکتر باشد، آن کشور از نرخ رشد اقتصادی بالاتری برخوردار بوده، رشد بخش خصوصی مؤثرتری خواهد داشت. همچنین میزان مرگ و میر در آن کاهش و ورود سرمایه خارجی افزایش می‌یابد بانک جهانی شش شاخص شامل حق اظهارنظر و پاسخگویی، حکومت قانون، کنترل فساد، کیفیت قوانین و مقررات، ثبات سیاسی، کارآمدی دولت را معرفی نمود. (پور آقایی، ۱۳۸۳: ۶۲)

در واقع، شاخص‌های بالا از دید بانک جهانی ملاک سنجش حکمرانی در هر کشور خواهد بود. به این معنا که به هر میزان در یک کشور دولت پاسخگوتر و کارآمدتر، ثبات سیاسی بیشتر، مقررات اضافی و هزینه‌های آن کمتر، حاکمیت قانون گسترده‌تر و فساد محدودتر باشد، حکمرانی خوب‌تر است (بشیری، ۱۳۹۰: ۸۱-۶۹). صندوق بین‌المللی پول سیاست خود را در مقابل حاکمیت مطلوب عبارت می‌داند از چند شاخص، که بعضی از آن‌ها با شاخص‌های نهادهای دیگر مشترک هستند و مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از مسئولیت‌پذیری، شفافیت، مبارزه با فساد و مشارکت سیاسی شهروندان، حکومت قانون، دموکراسی و توسعه. این صندوق براساس اختیارات مندرج در ماده ۱۴ اساسنامه خود با دولت‌های عضو، مذاکره می‌نماید تا سیاست‌های خود را با مقتضیات حکمرانی مطلوب تطبیق دهند کمیته سیاست‌گذاری شورای حکام صندوق بین‌المللی پول در گزارش سال ۱۹۹۶ خود تحت عنوان اعلامیه مشارکت جهت رشد جهانی پایدار به اهمیت ارتقای حکمرانی مطلوب و عناصر بنیادین آن به منزله چارچوبی برای پیشرفت اقتصادی اشاره کرده است. بانک توسعه آفریقا شاخص‌های، مسئولیت، شفافیت، مبارزه با فساد و مشارکت سیاسی شهروندان و نیز اصلاحات حقوقی و قضایی را فهرست کرده است (کریستین، ۱۳۸۶: ۱۷۸). کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل متحد (میدری، ۱۳۸۳: ۲۸۵) تعریف شفاف خود را از حکمرانی خوب، در قطعنامه ۲۰۰۰/۶۴ و ویژگی‌های کلیدی مفهوم را اینگونه برشمرده است، شفافیت، مسئولیت‌پذیری، پاسخگویی و مشارکت. نهاد دیگر سازمان تحت عنوان شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد بر شاخص‌های مورد نظر کمیسیون حقوق بشر یعنی شفافیت،

تأثیر حکمرانی خوب در رعایت حقوق بشر ۵

مسئولیت پذیری، پاسخگویی و مشارکت، از دولت‌ها خواستار توجه به التزام به آن‌ها گردید و آن‌ها را به مبارزه علیه فساد دعوت کرده است.

۳- حکمرانی خوب، عامل تحدید قدرت حکومت‌ها

حکمرانی خوب محصول توسعه حقوق بین‌الملل است با توسعه حقوق بین‌الملل از حاکمیت دولت‌ها کاسته شد و دولت‌ها در بعضی موارد به نفع نظم بین‌المللی، برخی محدودیت‌ها را نسبت به حاکمیتشان پذیرفتند. از جمله، با وجود آن که اصولاً دولت‌ها در رابطه با اتباعشان از استقلال و حاکمیت مطلقه برخوردارند، و دولت‌های دیگر نمی‌توانند با شکایت دولتی به موضوع رسیدگی نموده و یا دولت را از اقداماتی منع نمایند، اما از سده بیستم جامعه بین‌المللی با احترام به اصل حاکمیت ملی، مجموعه گسترده‌ای از قوانین بین‌المللی حقوق بشر را توسعه داد که تا حدود زیادی اجازه اظهارنظر و تأثیرگذاری در مورد وضعیت حقوق بشر در دیگر دولت‌ها را می‌داد. (شایگان، ۱۳۸۲: ۲۳۳-۲۳۴) یکی از راه‌های محدودیت اختیار و حاکمیت مطلقه دولت، امضای قرارداد و معاهده است که بدین وسیله دولت موافقت می‌کند اختیار خود را محدود نماید. این اصل اهمیت فوق‌العاده‌ای در بین‌المللی کردن تدریجی حقوق بشر داشته است. مجموعه قوانین بین‌المللی حقوق بشری با اعلام منشور ملل متحد در ژوئن ۱۹۴۵ گام به مرحله جدیدی نهاد و به تدریج این اسناد و همکاری‌های بین‌المللی برای تحقق حقوق بشر بیشتر مورد توجه قرار گرفت. این مجموعه تاکنون به دو صورت کلی تکامل یافته است: یکی در چارچوب اعلامیه‌های سازمان ملل که عام‌ترین آن‌ها اعلامیه جهانی حقوق بشر است. این اعلامیه‌ها از ارزش اخلاقی بالایی برخوردارند و بر اقدامات قانونگذاری، قضایی و اجرایی دولت‌ها سایه افکنده‌اند. دومین طریق تکمیل این مجموعه، انعقاد مقابله‌نامه‌های بین‌المللی میان دولت‌ها است. مفاد این اسناد برای دولت‌های عضو آن‌ها لازم‌الاجرا است. (شایگان، ۱۳۸۲: ۲۳۴-۲۳۵)

مبحث دوم، تحلیل شاخص‌های حکمرانی خوب

در بررسی نظریات نهادهای بین‌المللی اعم از بانک جهانی، صندوق بین‌المللی پول، برنامه عمران ملل متحد، بانک توسعه آفریقا، کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل متحد و شورای حقوق بشر سازمان ملل شاخص‌های متفاوت و گاه مشترکی عنوان و معرفی شد اکنون این شاخص‌ها به شرح زیر بررسی و تحلیل خواهند شد.

۱- شاخص حق اظهار نظر

حق اظهار نظر: این شاخص بیانگر میزان مشارکت شهروندان هر کشور در انتخابات دولت خود و همچنین آزادی بیان، آزادی انجمن و رسانه‌ها است (۱۴ : ۲۰۱۳). به موجب این حق جامعه می‌تواند دولت را بازخواست کند برای بازخواست دولت ممکن است آزادی‌ها و تبعات سیاسی و اجتماعی و حقوق سیاسی و آزادی مطبوعات و میزان نمایندگی حاکمان دیگر مورد سؤال مردم باشد.

۲- شاخص پاسخگویی

انحراف یک حکومت زمانی روشن می‌شود که آن حکومت در عنصر پاسخگویی به جامعه ضعیف باشد. مطلوبیت حاکمیت بیشتر به این امر بستگی دارد که نهادها و فرآیندها، برای خدمت به همه ذینفعان در یک چارچوب زمانی معقول تلاش کنند. پاسخگویی تقریباً همان مسئولیت پذیری است یعنی هر انسانی در هر مرتبه‌ای که است در درجه اول از خود سؤال کند ببیند رفتار و گفتار و تصمیم‌گیری او تحت تاثیر چه بوده است. (خامنه‌ای، سیدعلی، اطلاعات مورخ ۱/۱۳۸۳۱)

در هر حال پاسخگویی حکومت به پاسخگویی درون حکومت و بیرون از حکومت تقسیم می‌شود، یکی از روش‌های اداری برای بهبود پاسخگویی درونی، تقویت عملکرد گرایبی و اصلاح نظام بودجه‌ریزی است (میدری، ۱۳۸۵: ۸۷-۲۶۱) پاسخگویی شرط اصلی حکمرانی خوب است. نه تنها نهادهای حکومتی بلکه حتی بخش خصوصی و نهادهای جامعه مدنی نیز بایستی به عموم مردم و ذینفع‌های خود پاسخگو باشند. در بند ۱ ماده ۲۳ میثاق مدنی، سیاسی آمده است خانواده عنصر طبیعی و اساسی جامعه است و استحقاق حمایت جامعه و حکومت را دارد. در واقع در این بند حکومت را به نوعی در مقابل جامعه پاسخگو می‌داند. در ماده ۲۸ میثاق، کمیته‌ای به منظور اجرای تمام مواد میثاق و نظارت بر آن‌ها تعیین شده است. این اقدام نیز نوعی پاسخگویی است که توسط دولت‌ها به افکار عمومی جهان پاسخ داده شده است.

۳- شاخص حکومت قانون

ضرورت قانون با ضرورت حکومت پیوند ناگسستنی دارد این ضرورت از آنجا ناشی می‌شود که انسان‌ها با ورود به حیات اجتماعی گرفتار منازعه و کشمکش می‌شوند. درست در همین نقطه عطف، پای حکومت به میان می‌آید کسی یا دستگاهی که بتواند منازعات را حل و فصل نماید و ایجاد نظم و امنیت کند. در مورد یک جامعه بی قانون، سخن به تفصیل رفته و در تاریخ اندیشه سیاسی ماندگار شده است در جامعه بشری واقعیت اصلی این است که قانون همواره حکومت را برای ایجاد نظم ترغیب می‌کند (رجایی، ۱۳۸۱: ۷۶). در حکومت قانون، غایت اساسی مقنن باید تامین ثبات و دوام قوانین باشد تا مدینه را به نحوی از فساد مداوا و معالجه نماید. (کاپلستون، فردریک، ۱۳۸۰: ۲۷۸) قانون برای اجرا نیاز به ضمانت اجرا دارد ضمانت او قدرتی است که برای به کار بستن قانون یا حتی دادگاه از آن استفاده می‌شود (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۹: ۹) حکومت قانون در اعلامیه جهانی حقوق بشر مورد توجه قرار گرفته است. در ماده ۷ بیان گردیده که همگان در پیشگاه قانون یکسان‌اند و حق دارند بدون هیچگونه تبعیضی از پشتیبانی قانون برخوردار شوند. همه حق دارند تا در برابر هرگونه تبعیضی که ناقض این اعلامیه باشد و نیز در برابر هرگونه تحریکی که به هدف چنین تبعیضی صورت گیرد از پشتیبانی یکسان قانون برخوردار شوند. در بند ۲ ماده ۱۵ تصریح شده که هیچکس را نمی‌توان خودسرانه از تابعیت (ملیت) خود محروم نمود و یا اینکه حق تغییر تابعیت (ملیت) را از وی سلب نمود. و در بند ۲ ماده ۱۷ نیز آمده است که هیچکس را نباید خودسرانه از حق مالکیتش محروم کرد. بند ۲ ماده ۲۹ تصریح می‌نماید که برای اجرای این حقوق، هرکس فقط باید در برابر محدودیت‌هایی قرار گیرد که توسط قانون صرفاً به هدف تامین شناسایی و احترام به حقوق و آزادی‌های دیگران و برآوردن مقتضیات منصفانه اخلاق، نظم عمومی و رفاه همگانی در یک جامعه دموکراتیک تعیین می‌شود.

۴- شاخص کنترل فساد

فساد به معنی استفاده از قدرت عمومی در جهت تامین منافع شخصی یا گروهی است. و آثار زیان بار بر رشد اقتصادی دارد. در شرایطی که فساد در جامعه شایع شود، وجود فساد قادر است، درآمدهای مالیاتی دولت‌ها را کاهش داده و از این طریق دولت‌ها را در اجرای وظایف خود، که

۵ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال چهاردهم، شماره چهل و سوم، تابستان ۱۳۹۷ —

همانا ارائه خدمات زیر بنایی و کالاهای عمومی موثر در فرآیند تولید است، ناتوان سازد (برادران شرکاء، ۱۳۸۷: ۳۶۵) فساد باعث می‌شود که توفیقی در سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی حاصل نشود. با وجود فساد است که کسب و کار و رشد ناموزون می‌یابد. درآمدها را کاهش می‌یابد و حاکمیت قانون برقرار نمی‌گردد. (D. Kaufmann. ۲۰۰۱: ۴۱) در خصوص مبارزه با فساد سندی مهم تحت عنوان کنوانسیون بین‌المللی برای مبارزه با فساد وجود دارد این کنوانسیون، سند بین‌المللی بسیار مهمی در جهت مبارزه با فساد است که جامعه بین‌المللی را در جوانب مختلف در معرض خطر قرار داده است. کنوانسیون ملل متحد برای مبارزه با فساد حرکتی بزرگ و لازم در کاهش و جلوگیری از وقوع فساد است. مبارزه با فساد جز با همکاری در سطح گسترده ممکن نیست. در ماده ۵ این سند بین‌المللی آمده است؛ سیاست‌ها و اقدامات پیشگیری از فساد هر کشور عضو، طبق اصول اساسی نظام حقوقی خود، سیاست‌های مؤثر و هماهنگ ضد فساد را که مشارکت جامعه را ارتقاء می‌دهد و اصول حاکمیت قانون، مدیریت مناسب امور عمومی و اموال دولتی، یکپارچگی، شفافیت و مسؤلیت‌پذیری را منعکس می‌کند، توسعه داده و اجراء خواهد کرد یا به آن‌ها ادامه خواهد داد. هر کشور عضو، تلاش خواهد نمود تا اقدامات مؤثری را با هدف پیشگیری از فساد به عمل آورده و آن‌ها را ترغیب کند. هر کشور عضو، تلاش خواهد نمود تا به صورت متناوب اسناد قانونی مربوط و اقدامات اداری را از نظر تعیین کیفیت آن‌ها برای پیشگیری و مبارزه با فساد ارزیابی نماید. کشورهای عضو، به نحو مقتضی و طبق اصول اساسی نظام حقوقی خود با یکدیگر و سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی مربوط در جهت ارتقاء و توسعه اقدامات موضوع این ماده همکاری خواهند نمود. این همکاری ممکن است مشارکت در پروژه‌ها و برنامه‌های بین‌المللی با هدف پیشگیری از فساد را در بر گیرد. و در ماده ۶ نیز گفته شده که نهاد یا نهادهای مسؤول پیشگیری از فساد هر کشور عضو، براساس اصول اساسی نظام حقوقی یا در صورت اقتضاء، وجود نهاد یا نهادهایی را که به وسیله روش‌هایی مانند موارد زیر از فساد جلوگیری می‌کنند، تضمین خواهد کرد: اجراء سیاست‌های موضوع این کنوانسیون و در صورت اقتضاء نظارت و هماهنگی اجراء آن سیاست‌ها. افزایش و نشر آگاهی درباره پیشگیری از فساد. هر کشور عضو، طبق اصول اساسی نظام حقوقی خود، به نهاد یا نهادهای موضوع بند (۱) این ماده استقلال لازم را اعطاء خواهد نمود، تا این نهاد یا نهادهای قادر سازد وظایف خود را فارغ از نفوذ غیرضروری به نحو مؤثری انجام دهند و منابع مادی لازم و کارکنان متخصص و آموزشی که چنین کارکنانی ممکن است نیاز داشته باشند، تا

_____ تاثیر حکمرانی خوب در رعایت حقوق بشر ۵

وظایف خود را انجام دهند، تأمین خواهد نمود. هر کشور عضو، نام و نشانی مرجع یا مراجعی را که ممکن است در توسعه و اجراء اقدامات ویژه جهت جلوگیری از فساد، سایر کشورهای عضو را یاری دهند، به دبیرکل سازمان ملل متحد اطلاع خواهد داد. این کنوانسیون دارای ۷۱ ماده می‌باشد که به تبیین روش‌های اجرایی برای مبارزه با فساد می‌پردازد.

۵- شاخص کیفیت قوانین و مقررات

این امر یکی از مهمترین عواملی است که می‌تواند بر عملکرد اقتصادی جوامع تأثیر بگذارد. قوانین و مقررات اختلال را در مسیر راه اندازی یک کسب و کار به اشکالی چون مجوزها و موافقت نامه‌های دولتی دست و پاگیر قوانین و مقررات ناظر بر فعالیت بنگاه‌های خصوصی چون قانون کار، محدودیت‌های تجاری، بارمالیاتی بالا، جلوه‌گر شده و هزینه‌های اولیه پروژه‌های سرمایه‌گذاری را افزایش می‌دهند که اگر این هزینه‌ها به اندازه کافی بزرگ باشند کار آفرینان عقلایی، ممکن است از سرمایه‌گذاری دست بکشند. (برادران شرکاء، ۱۳۸۷: ۳۶۴) منظور از کیفیت قوانین و مقررات قدرت حاکمیت در تدوین و اجرای قوانین و مقررات است به هر حال هر چقدر قوانین و مقررات حاکمیتی یک کشور کیفیت بالاتری داشته باشند نهادهای اجرایی خدمات کیفی‌تری را به مردم ارائه می‌دهند و این کیفیت می‌تواند در رشد و توسعه اقتصادی آن سیستم نقش بی بدیلی داشته باشد. اگر کشوری بتواند قوانین و مقررات استاندارد شده و با کیفیتی را در حوزه‌های اشتغال و سرمایه‌گذاری در صنعت و مالیات و تجارت و بازرگانی و دادرسی و... تدوین نماید که با رشد اقتصادی سازگار باشند رشد و توسعه اقتصادی کشور خود را تضمین نموده است در اینجاست که از تحمیل هزینه‌های گزاف و گوناگون جلوگیری به عمل می‌آید و امکانات کشوری در مسیر درستی قرار می‌گیرد هر قدر حکومت بتواند با تدوین سیاست‌ها موجب شود که توسعه فعالیت‌های بخش خصوصی تضمین و اثرگذاری آن بیشتر شود شاهد سطح بهتر و بالاتری از حکمرانی مطلوب خواهیم بود (نادری، ۱۳۹۰: ۶۹)

۶- شاخص کارآمدی دولت

منظور از کارآمدی دولت، توانایی دولت در تدوین و اجرای سیاست‌های صحیح و لازمه آن برخوردار از یک دستگاه اداری کارآمد است یک دستگاه اداری کارآمد باید از قدرت و مهارت

◊ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال چهاردهم، شماره چهل و سوم، تابستان ۱۳۹۷ —

لازم برای اداره امور کشور برخوردار بوده و قادر باشد از بروز تغییرات چشمگیر در سیاست‌ها پیشگیری کند از فشارهای سیاسی تأثیر نپذیرفته و مکانیزم‌های شفاف برای جذب نیروهای جدید داشته باشد. در دولت کار آمد همه عناصر حاکمیت مطلوب باید بکارگیری شود عناصری چون شفافیت و مسئولیت پذیری و عدالت و پاسخگویی و کیفیت قوانین و مقررات و دادرسی عادلانه و سایر مؤلفه‌های حاکمیت مطلوب تأمین و تضمین آزادی‌های اساسی و حقوق بنیادین از وظایف حاکمیت هاست. فقدان این عناصر مهم در کنار حاکمیت، دولت را ناکار آمد جلوه می‌دهد. هر چه کیفیت خدمات عمومی و شهروندی از سوی دولت بهتر باشد و خطمشی‌های عمومی به دور از جنجال‌ها و خطو ربط‌های سیاسی وضع و اجرا شوند و تعهد نظام سیاسی در قبال آنها بیشتر باشد، بیانگر وضعیت بهتری در حکمرانی خوب و کارآمدی دولت است.

۷- شاخص مشارکت

در حکومت‌هایی که مبتنی بر نظام مردم سالاری هستند و خصوصاً حکومت‌های دارای نظام جمهوری مشارکت مردم بیشتر است گریگتون هدف از مشارکت مردم را به مبادله اطلاعات و مشروعیت بخشیدن به خط مشی‌ها می‌داند (Creighton, ۱۹۸۱, ۱۲۳) مشارکت مردان و زنان، سنگ‌بنای حکمرانی خوب است. مشارکت می‌تواند مستقیم یا از طریق نهادها و نمایندگان واسط قانونی باشد. لازم به ذکر است که دموکراسی نمایندگی لزوماً به این مفهوم نیست که منافع و علایق اغلب آسیب‌پذیران در جامعه در تصمیم‌گیری لحاظ گردیده است. مشارکت مستلزم آن است که متشکل و سازمان‌دهی شود. این امر به مفهوم آزادی ایجاد تشکل و آزادی بیان از یک سو و جامعه مدنی سازمان یافته از سوی دیگر است. اسناد بین‌المللی به موضوع مشارکت در حد وسیعی پرداخته‌اند از جمله در ماده ۲۵ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی آمده است: هر انسان عضو اجتماع حق و امکان خواهد داشت بدون (در نظر گرفتن) هیچ‌یک از تبعیضات مذکور در ماده ۲ و بدون محدودیت غیرمعقول، در اداره امور عمومی بالمباشره یا بواسطه نمایندگان که آزاد انتخاب شوند شرکت نمی‌کنند. همانگونه که در سند دیگری تحت عنوان اعلامیه جهانی حقوق بشر در بند ۱ ماده ۲۰ تبیین شده هر کس حق دارد آزادانه در احزاب و جماعت‌های مسالمت آمیز شرکت جوید.

۸- شاخص مشروعیت

در دوران مدرن برای نخستین بار ماکس و بر مفهوم مشروعیت را به صورت مفهومی عام بیان کرد. به عقیده او مشروعیت بر باور مبتنی است و از مردم اطاعت می‌طلبد قدرت وقتی مؤثر است که مشروع بوده باشد. واژه مشروعیت عمری به در ازای حکومت‌ها دارد باید گفت قدرت، نفوذ و اقتدار فقط در صورت (عالم، ۱۳۹۰: ۱۰۴) مشروع بودن امکان تأثیر دارند مشروعیت همانطوری که در صدر گفته شد؛ به معنای قانون است و با مفاهیم قانونگذار و قانونگذاری هم ریشه است. مشروعیت در این نگاه، همان قانونی بودن است و اقتدار مشروع، اقتداری است که از جانب مردم مطابق قانون معتبر تلقی شود (وینسینت، ۱۳۷۱: ۶۷).

مبحث سوم، حقوق بشر

حقوق بشر^۱ جایگزین اصطلاح «حقوق طبیعی»^۲ و «حقوق انسان» گردیده که قدمتی بیشتر دارند. و آن دسته از حقوقی است که انسان به دلیل انسان بودن و فارغ از اوضاع و احوال متغیر اجتماعی یا میزان قابلیت و صلاحیت فردی او، از آن برخوردار است. هر انسانی به صرف انسان بودن دارای حرمت است از این رهگذر، اجماع هنجارهای بین‌المللی درباره حقوق بشر حاصل شده که سازوکار لازم برای حمایت از کرامت انسانی است در تعریف حقوق بشر گفته‌اند: «حقوق بشر به معنای امتیازاتی کلی است که هر فرد انسانی طبعاً دارای آن است.» برخی حقوق بشر را حقوقی می‌دانند که اخلاقی و جهان شمول است از مجموع ۳۰ ماده اعلامیه جهانی حقوق بشر، ۱۹ ماده به حقوق مدنی و سیاسی و فقط ۶ ماده به حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی اختصاص یافته است که به طور حتم این تراکم مواد و نابرابری باز هم حاصل کشمکش بین دو ابرقدرت و منازعات بین آن‌ها بود که در نهایت آمریکا و هم پیمانانش نهایت استفاده را از این مسئله بردند و هر آنچه مد نظر آن‌ها بود بیشتر در این اعلامیه گنجانده شد از جمله حقوق در میثاق مدنی و سیاسی می‌توان به حق حیات، حق احترام به زندگی خصوصی، حق دادرسی عادلانه، آزادی بیان، آزادی عقیده و مذهب، برابری در مقابل قانون، منع شکنجه، رهایی از

---

۱. Human law

۲. Natural law

۵ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال چهاردهم، شماره چهل و سوم، تابستان ۱۳۹۷ —
بردگی، عدم تبعیض، حق آزادی ازدواج، حق پناهندگی، حق مالکیت و ... اشاره کرد (تاموشت،
۱۳۸۶: ۲۵۳)

۱- تاریخچه حقوق بشر

تاریخ گذشته بشریت حکایت از سلطه خودخواهانه افراد قوی بر افراد ضعیف داشته به طوری که افراد و گروه‌های قوی‌تر در طبقات بالاتر و در جایگاه‌های برتری قرار می‌گرفتند و بدین ترتیب فرهنگ زورمندی در جامعه رواج پیدا نمود و منزلت ذاتی و کرامت انسانی به اعتبار این برتری، آسیب پذیر گردید تا جایی که بعضاً نظام طبقاتی را مورد تأیید قرار داده‌اند شاید بتوان گفت اولین سندی که بشریت در مورد حقوق بشر تدوین نمود را قانون حمورابی دانست که قواعد و حقوق و کیفرهای مربوط به اموال منقول و غیر منقول، بازرگانی، صنعت، کار و خانواده و آزارهای بدنی را به تفکیک بیان نموده و می‌توان گفت این قانون در آن زمان بسیار متریقی و چراغ راهنمای قافله (دورانت، ۱۳۶۵: ۷۳۴) بوده است. نخستین اعلامیه حقوق بشر در جهان را نیز اعلامیه کوروش کبیر موسس سلسله هخامنشی (۵۵۹-۵۲۹ ق م) دانست که در آن عهد صادر شده است (طباطبائی، ۱۳۸۴: ۱۱۰-۱۱۱). الواح دوازده گانه با عنوان (حقوق رم) از جمله آثار تاریخی به جا مانده درباره حقوق اساسی انسان‌هاست که مرتبط با حقوق بشر امروزی است این الواح به دنبال بی‌عدالتی‌های حکومت طبقه اعیان رم و اعتراض گسترده طبقه عامه برای تحصیل حقوق برابر در سال ۴۵۱-۴۵۰ پیش از میلاد توسط یک هیئت ده نفری تنظیم و تدوین گردیده است الواح دوازده گانه مجموعه‌ای از قواعد اساسی برای یک جامعه ساده کشاورزی در زمینه‌های حقوق عمومی، خصوصی، کیفری، مذهبی و نیز آیین دادرسی بر مبنای عرف و عادت تنظیم و تدوین شده است (هاشمی، ۱۳۸۴: ۱۱۰)

۲- جهان شمولی حقوق بشر

ورود حقوق بشر از حوزه صلاحیت دولت‌ها به حوزه روابط بین‌الملل حاصل حرکت‌هایی است که پایه‌های آن را می‌توان در معاهدات ۱۶۴۸ از ناپروک^۱ و ۱۸۷۸ برلین دانست. در این معاهدات بر حمایت از حقوق مذهبی و حقوق اقلیت‌ها تأکید شد... (کرمی، ۱۳۷۵: ۱۷) بین‌المللی

---

۱. Osnabruk

تأثیر حکمرانی خوب در رعایت حقوق بشر ۵

شدن حقوق بشر در قرن بیستم، با امضای قرارداد حمایت از اقلیت‌ها تحت نظر جامعه ملل صورت گرفت. در بسیاری از معاهدات صلح پس از ۱۹۱۹ سیستمی جهت حفاظت از حقوق اقلیت‌ها مورد پذیرش واقع شد. با تأسیس جامعه ملل به حقوق زنان و کودکان توجه شد و نظام قیومیت جامعه ملل نیز به نوعی جزو حقوق بشر محسوب شد. البته (ذاکریان، ۱۳۸۱: ۳۹). حمایت بین‌المللی از حقوق بشر چندان مورد قبول جامعه ملل قرارنگرفته بود و تنظیم‌کنندگان میثاق جامعه ملل به طور جدی در مورد حقوق بشر نیاندیشیده بودند. در عین حال، میثاق جامعه ملل طی مواد ۲۲ و ۲۳ خود، و همچنین با نقش مهمی که جامعه ملل در کمک به اجرای معاهدات پس از جنگ جهانی اول ایفا کرد، در زمینه حقوق بشر نیز مؤثر بود. می‌توان اثرگذاری جامعه ملل در بین‌المللی کردن حقوق بشر را در سه عنوان «نظام قیومیت»، «معیارهای بین‌المللی کار»، و «نظام اقلیت‌ها» خلاصه کرد. (مهرپور ۱۳۷۷: ۲۶-۲۴) از این اسناد می‌توان چنین برداشت نمود که تخطی و تخلف از برخی قواعد بین‌المللی حقوق بشر، بیشتر متوجه دولت‌ها است تا اشخاص یا گروه‌هایی از اشخاص. عباراتی که از آن‌ها بیشتر در تدوین و تنظیم میثاق‌ها و اسناد حقوق بشر استفاده شده عبارتند از: دولت‌های عضو متعهد می‌شوند تا حق معینی را رعایت کرده و به آن احترام گذارند؛ تا آن را اجرا کنند؛ تا آن را با وارد کردن در حقوق داخلی تضمین کنند؛ تا از هرگونه نقض آن از رهگذر راهکارهای بازدارنده ممانعت نمایند. حتی به نظر می‌رسد قاعده‌هایی از نوع عهدنامه بین‌المللی راجع به «محو هرگونه تبعیض نژادی» که در آن تصریح شده «هر کس» حق دارد بدون هرگونه تبعیضی از هر امکان یا هر گونه خدماتی که برای عموم در نظر گرفته شده استفاده کند، از صلاحیت‌های دولت‌های عهدنامه باشد. از این رو می‌توان گفت، اسناد بین‌المللی حمایت از حقوق بشر که هر یک دارای سامانه‌ای برای نظارت بر عملکرد حاکمیت‌ها هستند، اساساً بر دولت‌های دارای حاکمیت به عنوان مرکز ثقل مدیریت اجرای اصول و قواعد حقوقی متمرکز می‌گردد (جوست، ۱۳۷۷: ۸۰) حقوق بشر، حقوقی جهانی است، زیرا این حقوق، حق طبیعی و مسلم هر عضو خانواده بشری است و هر فرد بشر، در هر کجا با هر نژاد، زبان، جنس یا دین که باشد، از این حقوق بهره‌مند است و لازم نیست انسان این حقوق را کسب کند جهان شمولی به معنای جامعه شناختی آن، یعنی مقبولیت جهانی یا اینکه حقوق از اراده و تصمیم عام بین‌المللی ناشی شده باشد و به عبارتی منبع حقوق، جهانی باشد حقوق بشر با تصویب و لازم الاجرا شدن منشور ملل متحد، تصویب اعلامیه جهانی حقوق بشر، میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و

۵ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال چهاردهم، شماره چهل و سوم، تابستان ۱۳۹۷ —
معاهدات گوناگون، که در سطح جهانی و منطقه‌ای بسته شده، مورد پذیرش دولت‌ها قرار گرفته
اعلامیه جهانی حقوق بشر، همه اعضا را به آن متعهد کرده است مجمع عمومی، این اعلامیه را
به عنوان معیار موفقیت مشترکی برای همه اقوام و ملت‌ها معرفی کرد و از همه کشورهای
عضو سازمان و کلیه ملل درخواست کرد تا شناخت و رعایت مؤثر حقوق و آزادی‌های مندرج در
آن را ترویج و تامین کنند. جهان شمولی و نسبی‌گرایی حقوق بشر مقدمه در تمام اسناد
بین‌المللی راجع به حقوق بشر اعم از جهانی، منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، محتوای جهان شمولی
آن‌ها مسلم فرض شده است.

۳- حقوق بشر و آزادی‌های اساسی

جهان، بعد از سال ۱۹۵۴، با شیخ دکترین حقوق بشر روبرو شد؛ دکترینی که بعضی‌ها را،
اعم از وزیر یا دیپلمات، منقلب کرد یا در وضع دشواری قرار داد و بعضی دیگر را به جنب و جوش
و داشت و به هیجان آورد. اصولاً هدف از تشکیل سازمان ملل متحد خود دغدغه رسیدگی به
حقوق بشری آزادی‌های اساسی را به دنبال دارد یکی از اصلی‌ترین شاخص‌های حکمرانی خوب
ایجاد امنیت و نظم است و در کنار آن احترام به حقوق بشر و آزادی‌های اساسی. این دو مورد
مهم در ماده یک منشور ملل متحد مورد تأکید قرار گرفته. میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و
سیاسی هم یکی از سنگ بناهای حاکمیت مطلوب است که مفاد حقوق بشری آن به امضاء
قاطبه‌ی کشورهای دنیا رسیده و به اجرا آن متعهد گردیده‌اند (میرعباسی ۱۳۸۸: ۳۳۵). در سال
۱۹۶۶ در راستای حاکمیت مطلوب که نهادهای مختلف سرگرم تقویت مناسبات خود برای
دستیابی به این مهم بودند به موجب این سند بین‌المللی با آگاهی کامل خود را متعهد و ملتزم
نمودند؛ که اجرای یک سری حقوق و آزادی‌های اساسی را تضمین و تکریم نمایند در مفاد این
میثاق و مطابق آن (ماده ۲۸ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی)، یک کمیته حقوق بشر
تشکیل گردید تا تدابیر و تصمیمات کشورهای عضو میثاق را گزارش نماید. این کمیته تقریباً
حالت بازوی اجرایی میثاق را در اجرای مفاد حقوق بشری خود دارد، و به موجب آن اعضای
میثاق ملتزم و متعهد به تعهدات خود و تدابیر و تصمیمات کمیته حقوق بشر می‌گردند. طبق
ماده‌ی یک این پروتکل اختیاری میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، هر
دولت عضو میثاق که به عضویت پروتکل اختیاری در آید، صلاحیت کمیته حقوق اقتصادی و
اجتماعی و فرهنگی در رسیدگی به شکایات مطروحه علیه خود را می‌پذیرد. براساس ماده ۲

تأثیر حکمرانی خوب در رعایت حقوق بشر ۵

پروتکل؛ شکایات می‌توانند توسط یا از جانب افراد یا گروهی از افراد که در قلمرو صلاحیتی دولت عضو پروتکل قرار داشته و ادعا می‌کنند که قربانی نقض یکی از حقوق مندرج در بخش دوم و سوم میثاق توسط یک دولت عضو شده‌اند، مطرح گردند. پذیرش این شکایات از سوی دولت‌ها در پروتکل مذکور گامی مهم، در شفافیت و پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری و حکومت قانون است که این موارد خود از عناصر مهم حاکمیت مطلوب به شمار می‌روند، در اعلامیه جهانی حقوق بشر آمده است از آنجا که شناسایی حیثیت ذاتی کلیه اعضای خانواده بشری و حقوق یکسان و انتقال ناپذیر آنان، اساس آزادی و عدالت و صلح را در جهان تشکیل می‌دهد عدم شناسایی و تحقیر حقوق بشر منتهی به اعمال وحشیانه‌ای گردیده است؛ که روح بشریت را به عصیان واداشته و ظهور دنیایی که در آن افراد بشر در بیان عقیده، آزاد و از ترس و فقر فارغ باشند، به عنوان بالاترین آمال بشر اعلام شده است. در اعلامیه حقوق بشر تمام حقوق بنیادین و آزادی‌های اساسی تضمین شده است این اعلامیه یکی از مهمترین اسناد بین‌المللی حقوق بشر است که پایه اصلی دو میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی قرار گرفته است. این سه سند بین‌المللی مهمترین اسنادی هستند که حاکمیت مطلوب بر پایه آن مطرح گردیده و استوار است و قاطبه کشورها به اصول آن ملتزم شده‌اند.

۴- تحول در مقوله حقوق بشر

پس از پایان یافتن دوران نظام دو قطبی، توجه و تأکید بیشتری بر رعایت حقوق بشر از سوی حاکمیت‌ها شد. کنفرانس جهانی حقوق بشر در سال ۱۹۹۳، سه اصل ضروری را در دستورکار خویش قرار داد: جهان شمول بودن حقوق بشر، ضمانت اجرایی حقوق بشر، و روند دموکراسی. در این کنفرانس، اقدامات و برنامه‌های قابل توجهی تدارک دیده شد. از جمله، اهمیت دادن به نقش سازمان ملل در مورد حقوق بشر؛ ممانعت کشورها از حق شرط‌هایی که با روح معاهدات حقوق بشری مغایرت داشته باشند؛ و ارجاع طرح تنظیم اساسنامه یک دادگاه کیفری بین‌المللی برای نقض‌های وسیع حقوق بشردوستانه و حقوق بشر به کمیسیون بین‌الملل (ذاکریان، ۱۳۸۱: ۵۲).

مبحث چهارم، تاثیر متقابل حکمرانی خوب و حقوق بشر

حقوق بشر و حکمرانی خوب رابطه مستقیم دارند حکمرانی خوب بدون شاخص‌های حقوق بشری، معنای درستی نمی‌دهد و همان حکمرانی بد است و شاخص‌های حقوق بشری بدون بستر حکمرانی خوب ابا قابل اجرا نمی‌باشند. اصلا هدف از طرح (برادران شرکاء ۱۳۸۷: ۵۲) حکمرانی خوب توجه و تضمین رعایت حقوق بشر است و کلا حکمرانی خوب، چهارچوب ساختاری و فرآیندی است که برای برآورده کردن تعهدات حقوق بشری و حقوق شهروندی دولت‌ها در زمینه‌های اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، طراحی شده است اعلامیه هزاره ملل متحد که در اجلاس هزاره به تصویب رسید یکی از اهدافش را «حقوق بشر، دموکراسی و حکمرانی خوب» ذکر کرد. و برای تحقق‌پذیری این هدف اشعار می‌دارد: ما از هیچ تلاشی برای ترویج دموکراسی و تقویت حاکمیت قانون و همچنین احترام به کلیه آزادی‌های بنیادین و حقوق بشر که در جامعه بین‌المللی به رسمیت شناخته شده‌اند، از جمله حق توسعه فروگذار نخواهیم کرد و برنامه‌ریزی خواهد شد که توانایی همه کشورها را برای اجرای اصول و شیوه‌های دموکراسی و احترام به حقوق بشر از جمله حقوق اقلیت‌ها تقویت کنیم. حکمرانی خوب بدون رعایت و تضمین حقوق بشر محقق نمی‌شود در همین راستاست که تعهد دولت‌های عضو سازمان ملل به همکاری با سازمان در ارتقای حقوق بشر طبق منشور، این امکان و اختیار قانونی را به سازمان ملل داد که تلاش وسیعی برای تعریف و تدوین این حقوق بنماید و سازمان ملل نهادهای حقوق بشری مبتنی بر منشور را برای تضمین اجرای حقوق بشر از سوی دولت‌ها ایجاد نمود مهمترین ارتباط حقوق بشر و حکمرانی خوب را می‌توان در اسناد بین‌المللی یافت از اسناد بین‌المللی می‌توان استنباط کرد که تخلف از برخی قواعد بین‌المللی حقوق بشر، بیشتر متوجه حکومت‌های بد است تا اشخاص یا گروه‌هایی از اشخاص. و لذا در راستای این ارتباط امروزه سامانه‌های بین‌المللی مختلفی برای نظارت بر اجرای قواعد حقوق بشر به وجود آمده‌اند. در اهمیت این سامانه‌ها بسیاری از آن‌ها مانند کمیسیون حقوق بشر بیشتر نقش بازرسی دارند. برخی نیز مانند دادگاه آمریکایی حقوق بشر اقدام قضایی به عمل می‌آورند. به لحاظ دامنه جغرافیایی، گستره فعالیت برخی از آن‌ها مانند کمیسیون مقام زن جنبه جهانی دارند و برخی دیگر مانند کمیسیون اروپایی حقوق بشر منطقه خاصی را مدنظر دارند. (شایگان، ۱۳۸۲: ۲۳۴-۲۳۳) سامانه‌ای بین‌المللی ناظر بر حقوق بشر چون، شورای امنیت به مسائل مربوط به حقوق بشری می‌پردازد بعد از پایان جنگ سرد، تلاش شد که شورای امنیت مسؤولیت بیشتر و

جدی‌تری در ابقای صلح و امنیت بین‌المللی برعهده گیرد. در همین راستا بود که، شورای امنیت در قبال نقض حقوق بشر در السالوادور، تصمیم گرفت هیأت‌های ناظر را در این کشور مستقر سازد تا بر توافقات حقوق بشری نظارت نمایند. شورا همچنین در آنگولا، نامیبیا و کامبوج بر انتخابات نظارت کرد. به علاوه شورا در هائیتی، آریستید را به قدرت مشروعیت یافته از انتخابات دموکراتیک بازگرداند. (آقایی، ۱۳۷۵: ۲۶۴)

۱- التزام حکمرانی خوب به حقوق بشر

رعایت تضمین مولفه‌های حقوق بشر، مهمترین معیار حکمرانی خوب است. حقوق بشر یک مجموعه بهم پیوسته و غیر قابل انفکاک است، هیچ حقی را نمی‌توان به این دلیل که کسی می‌گوید «کم اهمیت» یا «غیر ضروری» است از فردی گرفت. به عبارت دیگر عناصر حقوق بشر یک کل منسجم و بهم پیوسته است، تمامی عناصر حقوق بشر بخشی از اجزای یک منظومه هستند و نمی‌توان آن‌ها را از هم جدا کرد حقوق بشر الهام‌بخش یک دنیای دموکراتیک، عادلانه و صلح‌آمیز است و حداقل معیارها را برای نحوه رفتار افراد و نهادها با مردم و گروه‌های اجتماعی - سیاسی را وضع می‌کند. آن معیارها همچنین قدرت اقدام و دفاع از حقوق خود و دیگران را به افراد و گروه‌ها می‌دهد. حقوق بشر "تبعض‌پذیر نیست بلکه تمامت آن مورد اشاره است لذا نارواست که بخشی از آنرا ارج نهیم و بخشی را که علیه حاکمیت‌ها عمدتاً تصور می‌شود، به محاق رانیم. بر این اساس کنفرانس جهانی وین برای حقوق بشر، در سال ۱۹۹۳، یکپارچگی چارچوب هنجاری حقوق بشر را مورد تأکید قرار داد آن نوع از حکمرانی که چنین حقوقی را برای جغرافیای انسانی اقلیم خود در داخل و در سطح بین‌الملل تضمین نماید حکمرانی خوب است.

۲- حقوق بشر معیار ماهوی حکمرانی خوب

حکمرانی خوب مفهومی است مشتمل بر معیارهای حقوق بشری که در اسناد بین‌المللی به رسمیت شناخته شده‌اند رویه‌ها و اصول حکومتداری این نوع حکمرانی کاملاً بر اساس معیارهای حقوق بشر است و گام به گام آن‌ها را تضمین می‌نماید و از این طریق است که دولت‌های مدعی حکمرانی مطلوب امور عمومی را به بهترین شکل ممکن انجام می‌دهند و حقوق بشر را تضمین می‌نمایند ارکان مهم حکمرانی خوب را در اینصورت شاخص‌های مطلوبی چون حکومت

۵ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال چهاردهم، شماره چهل و سوم، تابستان ۱۳۹۷ —
قانون، مسئولیت پذیری، مبارزه با فساد و فقر، عدالت محوری و دادرسی عادلانه و البته شفافیت و کارآمدی دولت تشکیل می‌دهد. این نوع از حکمرانی با تضمین رعایت حقوق بشر همواره در صدد اجرای آزادی‌های اساسی و حقوق بنیادین بشر است و به فرآیندهای دموکراتیک کمک شایانی می‌نماید تحقق این مفهوم و حاکمیت دموکراتیک مستلزم حکومت دموکراتیک است که در غالب حکمرانی خوب عرض اندام می‌نماید در اینجا حقوق بشر مهمترین معیار ماهوی حکمرانی خوب است و تمام ساختارهای حکومتی را بصورت دموکراتیک برنامه‌ریزی می‌نماید.

مبحث پنجم، آثار و پیامدهای حکمرانی خوب

۱- دموکراتیزه کردن نهادهای حکومتی

دموکراسی از مهمترین مفاهیم علم سیاست است که امروزه به عنوان یک روش مطلوب در بحث حکومتداری و مشارکت عامه افراد یک جامعه در حکومت و قدرت مطرح است. مهمترین موضوع در حکومت‌های مبتنی بر رای مردم ایجاد نهادهای دموکراتیک است که این نهادها باید واجد معیارهایی باشند اولین معیار مطرح شده مشارکت واقعی است یعنی قبل از اینکه سیاست خاص اتخاذ گردد مردم باید فرصت‌های مساوی و واقعی به منظور بیان دیدگاه‌هایشان درباره آن را داشته باشند. این مشارکت از طریق نهادهای سازماندهی شده حکومتی اعمال می‌شود. نهادهای دموکراتیک به تناسب مسئولیت موضوعاتی از قبیل پایش در برابری رای، ایجاد فرصت‌های برابر برای همه در همه ابعاد، آموزش و ترویج حقوق شهروندی را تعقیب می‌کنند. این‌ها همه معیارهای آرمانی یک دموکراسی است و حتی کشورهای کاملا دموکراتیک هم در تعقیب بدست آوردن آن‌ها هستند.

۲- کنترل فساد

تحقیقات زیادی نشان می‌دهند که فساد نقش ویران کننده‌ای بر توسعه دارد.
(Mauro, ۱۹۹۶: ۳۴۴) فساد باعث می‌شود که توفیقی در سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی حاصل نشود. با وجود فساد است که کسب و کار و رشد ناموزون می‌یابد و درآمدها را کاهش می‌یابد و حاکمیت قانون (Kaufmann, ۲۰۰۱: ۳۶۳) برقرار نمی‌گردد در فساد بروکراسی اداری حاکم می‌شود چون مقامی که دنبال رانت است حتما دنبال بهانه‌ای است تا بتواند از آن سوراخ هدف فاسد خود را عملی سازد از فساد است که قاچاق کالا که سرمایه‌گذاری

تأثیر حکمرانی خوب در رعایت حقوق بشر ۵

داخلی و تولید داخلی را نابود می‌کند، و وابستگی اقتصادی به شدت رشد پیدا می‌کند وقتی رشد اقتصادی به دلیل وجود فساد آسیب ببیند این موضوع پایه‌های فقر را قوی می‌سازد چون فقرا از خدمات اجتماعی تقریباً محروم می‌شوند. در فساد علاوه بر موارد اقتصادی شامل رشد و توسعه که از وجود فساد آسیب جدی می‌بینند در موارد سیاسی و حقوق مدنی جامعه نیز اتفاقات ناخوشایندی می‌افتد فساد باعث می‌شود که ناکارآمدیها به هر ترتیب به جای کارآمدترین افراد بنشینند و مسند امور حاکمیتی را بدست بگیرند. در فساد دستگاه‌های کنترلی و نظارتی کار خود را نه تنها به درستی انجام نمی‌دهند، که عملکرد آن‌ها راه را برای گسترش فساد هموارتر می‌نماید بر این اساس الگوی حکمرانی خوب به عنوان الگویی نوین در جهت کاهش فساد و افزایش سلامت اداری معرفی می‌شود.

۳- توجه جدی به حکومت قانون

ایجاد حکومت قانون از نتایج اصلی حکمرانی خوب است در این نوع حکمرانی، دولتی که بر مبنای حکومت قانون قرار دارد روش‌ها و اصولی متفاوت از یک دولت خودکامه بکار می‌گیرد. اولین اصل حکومت آنست که دولت نباید فوق قانون عمل نماید. وظیفه دولت در برقراری نظم و آرامش اجتماعی و از جمله جلب و مجازات اشخاص مضر به حال جامعه مربوط می‌شود. باید دانست که هدف اصلی و مرکزی حکومت قانون آنست که هم قدرت سیاسی را محدود نماید حکومت قانون قدرت دولت را در انجام امور به نحو دلخواه خود محدود نموده و دولت را حتی از اینکه برداشت و تلقی خود را از مصلحت عموم دنبال کند منع می‌نماید حکومت قانون لاجرم توسعه را به دنبال دارد. از اولین نشانه‌های نا امنی و عدم اعتماد می‌توان به قانون و حکومت قانون اشاره کرد چون حیات اجتماعی را نه فشار بازار، رسوم و نظارت‌های (نصوحیان، ۱۳۷۸: ۱۶۵) غیر رسمی با زور، بلکه حکومت قانون تنظیم می‌کند. در حقیقت می‌توان گفت که بی‌اعتمادی مردم و بی‌اعتمادی به خود دولت است که راه حل آن شرکت دادن مردم در اداره‌ی امور کشور است.

۴- رعایت حقوق بشر

رعایت حقوق بشر بیانگر اعتقاد به حیثیت ذاتی همه افراد بشر است و شناسایی این حقوق اساس آزادی، عدالت و صلح جهانی را استوارتر می‌سازد. هر دولت مکلف است چه (فلسفی، ۱۳۷۵: ۱۶-۱۷) از طریق همکاری با سایر کشورها و چه بصورت جداگانه در جهت احترام و رعایت به حقوق بشر و آزادی‌های بنیادین، مساعدت کند. به سخن دیگر، هر دولت و جامعه بین‌المللی بصورت کلی در قبال احترام به حقوق بشر مسئول و پاسخگو است حقوق بشر باید بوسیله قدرت حاکمه حمایت شود. احترام به حقوق بشر پیوند ناگسستنی به مردم‌سالاری دارد. بدون تامین حقوق بشر نمی‌توان حکومتی را مردم‌سالار پنداشت، و بدون استقرار مردم‌سالاری نمی‌توان از تامین حقوق بشر سخن گفت منشور ملل متحد برای نخستین بار احترام به حقوق بشر را با حفظ صلح و امنیت بین‌المللی پیوند داد و تامین آن را یکی از وظیفه اصلی خواند امروز، احترام به حقوق بشر یکی از اصول بنیادین حقوق بین‌الملل است و هر روزه در این باره سخن یا خبری می‌شنویم. در منشور سازمان ملل متحد، احترام به حقوق بشر دومین وظیفه این سازمان، پس از وظیفه نجات بشریت از بلای جنگ، تعیین شده است. این اصل در بند سوم منشور ملل متحد گنجانیده شده است که بدین معناست که رعایت حقوق بشر در منشور از اهمیت بسیار برخوردار است منشور ملل متحد که در پایان جنگ جهانی دوم تصویب شد، پیوند میان احترام به حقوق بشر و تامین صلح بین‌المللی را بگونه روشن بیان داشت. در همان زمان مسلم بود که رعایت حقوق بشر یکی از شرط‌های مهم صلح و امنیت بین‌المللی است. و به همین دلیل است که پس از منشور اسناد مهمی در این زمینه چه در سطح جهانی و چه در سطح منطقه‌ای تصویب شدند از جمله این اسناد می‌توان به کنوانسیون اروپایی حقوق بشر سال ۱۹۵۰، کنوانسیون امریکایی حقوق بشر سال ۱۹۶۹، منشور افریقایی حقوق بشر ۱۹۸۱ اشاره کرد کشورهای اسلامی هم در سال ۱۹۹۰ اعلامیه قاهره درباره حقوق بشر در اسلام را تصویب کردند که در آن شریعت اسلامی یگانه منبع حقوق شناخته شد. البته این اعلامیه از نظر سازمان‌های فعال در بخش حقوق بشر ارزش کاملی ندارد نمی‌نماید، چون منتقدین بر این باورند که در آن بسیاری آزادی‌های فردی و حقوق انسانی یا نیستند و یا محدود شده‌اند، مانند آزادی مذهب، آزادی بیان، تساوی زن و مرد در برابر قانون. رعایت حقوق بشر محصول مدل حکمرانی مطلوب است چون اجرای شاخص‌های حکمرانی خوب که در متن این مقاله توضیح داده شده در

تأثیر حکمرانی خوب در رعایت حقوق بشر ۵

واقع هر کدام به تنهایی و یا بصورت جمعی رعایت حقوق بشر را تضمین می‌نمایند. و در یک کلام می‌توان گفت بدون حکمرانی خوب رعایت حقوق بشر به بار نخواهد نشست.

نتیجه‌گیری

«حکمرانی خوب» روایتی نو از مسئولیت‌پذیری، شفافیت، حق اظهار نظر، دموکراسی، حقوق بشر، پاسخگویی، مشارکت و حکومت قانون است و چارچوبی به دست می‌دهد که با اعمال همه این شاخص‌های خوب حقوق بشر دست‌یافتنی شود و احترام حاکمان به آن رعایت آن را در جامعه تضمین نماید در این مدل حکمرانی است که اهداف و ارزش‌ها در یکجا جمع می‌شوند و با ایجاد حد اکثر همگرایی و همسویی، اهداف توسعه انسانی اعم از توسعه اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی با محوریت مردم، تعشیب می‌شود این مدل حکمرانی، واژه نوپایی است که جلوه و معیار اصلی آن احترام، تضمین و اجرای بی‌کم و کاست حقوق بشر است و در اینجا حقوق بشری مد نظر است که حقوقی تقسیم‌ناپذیر باشد و به عنوان یک حقوق یکپارچه مورد تاکید قرار گیرد اجرای حقوق بشر به هیچ قید و بندی بستگی نداشته و محدود نمی‌شود در این نوع حکمرانی قدرت حاکم صرفاً در اجرای شاخص‌های پیش‌گفته بکار گرفته می‌شود و به جای اینکه قدرت، حاکم را فاسد کند او را جبهه قدرتمند مقابل فساد می‌نماید و جامعه نیز قدرت خود را به چنین حاکمی تفویض می‌نمایند لذا نتیجه می‌گیریم که لازمه تضمین و رعایت حقوق بشر مدل حکمرانی خوب است.

منابع:

الف. منابع فارسی

- آقایی، داوود (۱۳۷۵)؛ نقش و جایگاه شورای امنیت سازمان ملل متحد در نظم نوین جهانی، تهران: نشر پیک فرهنگ.
- اندرو، وینسینت (۱۳۷۱)؛ نظریه‌های دولت، ترجمه‌ی حسین بشریه، تهران: نشر نی
- برادران شرکاء، حمیدرضا (۱۳۸۷)؛ حکمرانی خوب، کلیه توسعه آسیای جنوب غربی، انتشارات مجلس شورای اسلامی، سیاست مرکزی تحقیقات استراتژیک.
- برادران شرکاء، حمیدرضا (۱۳۷۸)؛ تاثیر حکمرانی خوب بر اساس شاخص‌های بانک جهانی، مجله راهبرد، دوره ۱، شماره ۴۹.
- بشیری، عباس و شقاقی شهری، وحید (۱۳۹۰)؛ حکمرانی خوب، فساد و رشد اقتصادی (رویکردی اقتصادی به مقوله حکمرانی خوب). دو ماهنامه اقتصادی و بازرگانی. دوره نهم، شماره ۴۸.
- پور آقایی، سپیده (۱۳۸۳)؛ شاخص‌های حکمرانی به روایت بانک جهانی، گزارش، شماره ۱۵۴.
- جعفری لنگرودی، محمد جعفر (۱۳۸۹)؛ ترمینولوژی حقوق، تهران: انتشارات گنج دانش.
- جوست دلبروک (۱۳۷۷)؛ «حمایت بین‌المللی از حقوق بشر و حاکمیت دولت‌ها»، در: جمشید ممتاز و دیگران، حقوق بشر در پرتو تحولات بین‌المللی، ترجمه و تدوین حسین شریفی طراز کوهی، تهران: نشر دادگستر.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۳)؛ پیام نوروزی، روزنامه اطلاعات.
- دباغ، سروش و ندا نفری، (۱۳۸۸) تبیین حکمرانی خوب، نشریه مدیریت دولتی، شماره ۳.
- دورانت، ویل (۱۳۶۵)، تاریخ تمدن، جلد اول، مشرق زمین، (گاهواره تهران)، ترجمه احمد آرام، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- ذاکریان، مهدی (۱۳۸۳)؛ مفاهیم کلیدی حقوق بشر بین‌المللی، تهران: انتشارات میزان.
- ذاکریان، مهدی (۱۳۸۱)؛ حقوق بشر در هزاره جدید، تهران: انتشارات دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.

تاثیر حکمرانی خوب در رعایت حقوق بشر ۵

- رجایی، فرهنگ (۱۳۸۱): اندیشه سیاسی معاصر در جهان غرب، تهران: مرکز مطالعات و پژوهش‌های خاورمیانه.
- شایگان، فریده و دیگران (۱۳۸۲): تقویت همکاری‌های بین‌المللی در زمینه حقوق بشر، تهران: انتشارات دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.
- شریف زاده، فتاح و رحمت اله قلی پور (۱۳۸۲): حکمرانی خوب و نقش دولت، نشریه مدیریت فرهنگ سازمانی، دوره اول، شماره ۲.
- عالم، عبدالرحمن (۱۳۹۰): بنیادهای علم سیاست، تهران: نشرنی.
- عسگری، پوریا و امیرساعد وکیل (۱۳۸۳): نسل سوم حقوق بشر همبستگی، تهران، انتشارات مجد.
- فلسفی، هدایت الله (۱۳۷۵): تدوین و اعتلای حقوق بشر در جامعه بین‌المللی، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۱۶ و ۱۷.
- کاپلستون، فردریک (۱۳۸۰): تاریخ فلسفه، یونان و روم، تهران: سروش علمی و فرهنگی، چهارم.
- کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۵): حکومت قانون و جامعه مدنی، مجله دانشکده حقوق تهران، شماره ۷۲.
- کاتوزیان، ناصر (۱۳۷۷): مبانی حقوق عمومی، تهران: نشر دادگستر.
- کریستین تاموشات (۱۳۸۶): حقوق بشر، ترجمه دکتر شریفی طرازکوهی، تهران: نشر میزان، چاپ اول.
- لاریجانی، محمدجواد (۱۳۷۲): نقد دینداری و مدرنیسم، انتشارات اطلاعات.
- محسنی زنوزی، سیدجلال الدین (۱۳۹۴)، مطالعه اثر درآمدهای نفتی به شاخص حکمرانی خوب در کشورهای منتخب عضو اوپک، مجله سیاستگذاری پیشرفت اقتصادی، دوره ۲، شماره ۴.
- مهرپور، حسین (۱۳۷۷): نظام بین‌المللی حقوق بشر، تهران: انتشارات اطلاعات.
- میدری، احمد (۱۳۸۵) مقدمه‌ای بر نظریه حکمرانی خوب؛ فصلنامه رفاه اجتماعی، دوره ششم، شماره ۲۲.
- میدری، احمد و جعفر خیر خواهان (۱۳۸۳)، حکمرانی خوب بنیان توسعه، دفتر بررسی‌های اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

- ♦ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال چهاردهم، شماره چهل و سوم، تابستان ۱۳۹۷ —
- میرعباسی، سید باقر (۱۳۸۸)، نظام جهانی ارزیابی و حمایت از حقوق بشر، جلد اول تهران: انتشارات جنگل.
- نادری، محمد مهدی (۱۳۹۰): حکمرانی خوب معرفی و نقدی اجمالی، اسلام و پژوهش‌های مدیریتی، شماره ۱.
- نصوحیان، محمدمهدی (۱۳۸۷): نقش اعتماد متقابل حکومت و مردم در روند توسعه سیاسی، مجله راهبر توسعه، شماره ۱۴.
- نقیبی مفرد، حسام، (۱۳۸۹)، حکمرانی مطلوب در پرتو جهانی شدن حقوق بشر، تهران: انتشارات شهر دانش.
- وحدانی نیا، ولی الله (۱۳۹۵)، گذار به پارادایم حکمرانی برای سلامت، نشریه سیاستگذاری عمومی، دوره ۲، شماره ۲.
- ورنانت، ویل (۱۳۶۵)، تاریخ تمدن مشرق زمین، (گاهواره تهران)، ترجمه احمد آرام، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- هاشمی، سید محمد (۱۳۸۴)، حقوق بشر و آزادی‌های اساسی، نشر میزان، تهران: انتشارات میزان.
- هداوند، مهدی (۱۳۸۴)، حکمرانی خوب، توسعه و حقوق بشر، نشریه حقوق اساسی، دوره سوم، شماره ۴.

ب. منابع لاتین

- Ahmadov, I., Mammadov, J., and Aslanli, K. (۲۰۱۳) . Assessment of Institutional Quality in Resource-Rich Caspian Basin Countries.
- Christiane Arndt & Charles Oman (۲۰۰۸) “The Politics of Governance Ratings “, Maastricht University Maastricht Graduate School of Governance.
- Creighton, J. L. (۱۹۸۷) , The Public Involvement Manual (Cambridge, Abtbroks.

تأثير حکمرانی خوب در رعایت حقوق بشر ◊ _____

- D. Kaufmann. (۲۰۰۱) "Toward Transparency: New Approaches and Their Application to Financial Markets," World Bank Research Observer ۱۶(۱).

- Donnelly, Jacke(۱۹۹۲), Human Right in the new word order, (Wordpolicy journal, Spring

- Mauro, P(۱۹۹۶). The Effects of Corruption on Growth, Investment and Government Expenditure. IMF Working Papers ۹۶/۹۸.

- Mette Kjaer and Klavs Kinnerup(۲۰۰۸)"Good Governance: How Dose It Relate to Human Rights?",In, Human Rights and Good Governance.

- Ricahrd Bellamy(۲۰۰۱), the "Rule of law and the Rule of Persons", Critical Reviw of International Social and Polictial Philosophy, ۴:۴ .